

L'altre grup d'escrits és més dispers i al mateix temps està més concentrat en l'obra menys coneguda del filòsof. Les teories socials desenvolupades a *El hombre en la encrucijada* són analitzades i combatudes per Salvador Giner. El mateix fa A. Sánchez Vázquez tot comentant els conceptes de «societat» i «ideologia» a *La filosofía actual* o *Cambio de marcha en filosofía*. J. Mosterín es concentra en els escrits sobre lògica; C. O. Schrag i també Priscilla Cohn es fixen en algunes de les preocupacions «existencialistes» del primer Ferrater; finalment, el malaurat A. Deaño ens recorda l'existència d'un dels articles més premonitoris sobre Wittgenstein, escrit pel nostre filòsof l'any 1953.

És cert el que ens diu F. Miró Quesada: la filosofia de Josep Ferrater Mora és, sens dubte, un reflex de la seva personalitat. «És un dels filòsofs menys dogmàtics», actitud que constitueix una manera lúcida d'enfrontar-se als temps de confusió que estem vivint. El pensament de Ferrater Mora defuig tota mena d'Absoluts. El continuïsmisme és un intent de trobar lligams, d'evitar preguntes últimes o fonamentals. Aquest caràcter anti-absolutista, anti-dogmàtic, tolerant per sobre de tot, es fa més i més present a mida que són abandonades les preocupacions ontològiques i es guanya el terreny de l'acció o de la moral. Una obra consistent i rigorosa, però al mateix temps, tenyida d'ironia, distanciada d'una realitat inassolible del tot. Una obra marcada per l'autocrítica i l'autocorrecció gairebé obsessives. Una ullada a la completíssima bibliografia reunida per L. Montoya com part de l'homenatge, n'és una bona mostra. Ferrater Mora ha tingut sempre en compte els seus lectors i crítics, considerant i incorporant llurs observacions a les noves edicions de cada llibre. Ja ho he dit altres vegades: l'obra de Josep Ferrater és una obra oberta i com a tal roman a l'espera d'un nou homenatge.

Victòria Camps

Ramon XIRAU, *Graons*, Edicions 62, Barcelona, 1979. *Dit i descrit*, Edicions 62, Barcelona, 1983.

La publicació a Barcelona l'any 1974 del poemari «Les Platges» significà la recuperació per a

la poesia catalana d'una veu madura, forjada en l'exili mexicà, dins una tradició estètica molt diferent a la que imperava aleshores en els Països Catalans. És potser per això que Ramon Xirau (Barcelona, 1924) resultava, per als seus primers crítics, una veu difícil de classificar, que a la fi hagué de llegir-se amb l'etiqueta maldestra de «poesia de l'exili», que és com dir un calaix de sastre que aplega tant a mestres indiscutibles (Bartra, Benguerel) com a una munió de versaires que algun mal dia emborronaren un paperet amb enyoraments més o menys patriòtics.

Per sort la memòria del lector garbellà les obres i a la fi resten tan sols les que revelen autèntica solidesa. A les altres el temps els aplica la seva «adiquia» i deu anys després se'ns fa difícil recordar títols que el mandarinet cultural d'aleshores considerava «essencials». 1974 fou certament una anyada de collita excepcional en la poesia catalana, però en un futur continuarem llegint tres autors bàsics: Xirau, Jaume Medina (que publicà aquell any «Temps de Tempesta») i Antoni Munné (autor de «Fruita d'Argila»)... que certament no foren els autors més publicitats pels savis d'aquells temps.

La poesia de Ramon Xirau es consolidà plenament amb l'aparició del seu segon llibre a Barcelona: «Graons» (1979, pròleg d'Octavio Paz). És aquest potser el llibre més sòlid dels publicats pel poeta Xirau, que especialment en el llarg poema de la primera part, onze cants, arriba al cim de la seva explicació. Potser el tema essencial de Xirau sigui la identitat. Reconèixer-se, retrobar-se, repensar-se en els objectes, en els paisatges, en els llibres, constitueix per al poeta el sentit del seu viatge d'exploració entre les paraules.

Com els romàntics que estima i estudia amb passió des de la seva càtedra de Mèxic, Xirau escriu poemes per a la veu; estilísticament el seu esforç —i el seu jugar amb els sons— serveix per tal que el lector faci un esforç i reciti les paraules, convertint-se d'aquesta manera en torsimany del poeta entre els homes. I encara un altre tret convindria destacar de l'estil de Ramon Xirau: l'ús del llenguatge i la inventiva dels mots. Com a poeta d'exili en una llengua minoritària i oprimida, el drama més íntim i, alhora, universal del creador consisteix en veure com se li escapen les paraules, com lentament s'evaeix la parla del poble i s'imposa un model lli-

bresc i fred. Recordem aquí les cartes desesperades de Neruda als seus amics demanant un diccionari per a poder sobreviure a Rangoon. O la lamentació per l'idioma de Milosz en «El Pensament Captiu». O Agustí Bartra marxant cap a l'exili amb un «Fabra» per tot equipatge. Xirau ha experimentat també aquest suplici de l'escriptor i la llengua perduda. Com Bartra, també Xirau reacciona «inventant llenguatge»; retorça les paraules, els dóna significacions noves i crea mots compostos que algun dia hauran de ser emprats pels jovincells poetes que —encara— no podien llegir-lo. L'esforç del llenguatge en «Graons» és remarcable. El poeta s'aferra a la parla de la seva infància i diu «ximbles» (aloc) i «piedraltes» perquè sent necessitat de retrobar la veu d'un lector, que imagina a través de la parla.

El procés d'invenció de llenguatge es fa encara més evident en el tercer llibre: «Dit i Descrit» i especialment en el poema més significatiu del volum: «L'Anyell». Allí el poeta diu: «blavaflor», «peixosmar», «descaps», «entremosseguen», «cavadament», «cavaïnferns», «matanyells», «petjamorts», «morimort»..., mots que erròniament atribuiríem a la lírica sobrerrealista (Eluard), car el seu origen és, més aviat, la nostàlgia i unes gotes de domini del llenguatge en una tradició d'inventiva poètica que ve de Salvat Papasseit («una gitana prenys»), i de Llull, sempre darrer alquimista de l'idioma.

«Graons» és un gran poema vitalista, molt en la tradició de Maragall-Salvat, i escrit en una clau, també, profundament tocada de tradició catòlica. És Octavio Paz qui avisa en el pròleg: «A "Graons" la comunicació esdevé unió, les idees són formes que podem veure, tocar, sentir; les imatges, al seu torn, posseeixen una vibració que no és física sinó espiritual. Tornem a pensar amb els ulls, amb el cos». Oblida Paz que aquest és el destí últim de qualsevol poeta que en mereixi el nom: servir de mitjancer entre els homes i «l'allò altre» (divinitat, vida, natura...), que no sabríem sinó enyorar a través del cos.

«Graons» és un poema filosòfic en la mesura que planteja el tema etern de l'home que cerca el seu retrobament en la divinitat. Però el seu concepte del diví és sensualitat i intel·lecte alhora:

Pregar (no, no parlar, pregar)
veure't en les fulles daurades
gregoriosament el cant neix de la barca,
el cant brolla en la fusta viva de la barca
(II)

La relació de l'home amb el diví ha menester d'un mitjancer que per a Xirau en «Graons» s'anomena «Raó Ardent». És aquest un concepte de raó proper a la passió que no arriba a ser-ho en la mesura que empra un llenguatge sotmès a regla i mesura:

en els ulls de l'infant —ah, barques—
tota la força és ja Raó Ardent.
Les xarxes pesquen peixos diminuts,
les diminutes xarxes. Són peixos breus
imatges de llur Signe. Glorioses
les mans del Signe es posen en el món
i la mort-vida és vida i és ja vida la mort
(V)

Raó Ardent és la xarxa (ham poètic?) que permet recollir en llenguatge els signes de la creació i de la vida que, altrament, serien terribles i corsecadors. La transmutació, afirmadora de la vida, es realitza com a raó ardent des de l'infant i la contingència (representada per la barca, metàfora de la vida). La raó ardent duu a l'afirmació de la vida per sobre de la misèria nihilista i del dolor:

... L'arc de la llum
malgrat Dolor, canta, tot canta
(XI)

Per a Ramon Xirau la labor del poeta s'inscriu en una tradició que té els seus extrems en Hölderlin i Rilke; com ells creu que és funció del poeta mostrar als homes un camí que duen ja ineludiblement inscrit en sí mateixos. Però a diferència de la tradició germànica i protestant, el nostre poeta és mediterrà —i per tant sensualista— i de tradició catòlica. Això l'allunya d'un pessimisme que altres autors, fins i tot catalans, han experimentat més vigorosament. El pensament vinculat al jo i solitari no és el seu. Si Schelling podia dir que l'home és «una bèstia ridícula» i Byron exclamava «Maleït aquell qui ha creat la vida», aquesta solució no pertany, però, a la tradició en què pot reconèixer-se Xirau. Si per a un Gottfried Benn la victòria avui només pot estar del cantó del pessimisme car: «tan sols la negació ajuda l'home a crear el món nou devers el qual tendeix no tan sols l'ho-

me sinó la natura», Xirau creu, ben al contrari, que el triomf de la positivitat i de la vida és inevitable:

Tot home veu
quan mira, les paraules del Temple
del seu Temple,
la Barca

(X)

Des de la lectura de «Graons» com a poema de l'afirmació i del sentit de la recerca humana, el poema «L'Anyell» té una estructura profunda de caràcter similar. És el mateix autor el qui en la «Nota liminar» explica que el poema: «va brollar —la paraula és exacta— en el curs de deu o dotze dies de la primavera de 1981». Si per a tot poeta el vers és un producte d'obra-dor construït a parts desiguals per l'experiència, el llenguatge, la raó i la folia, no podem estranyar-nos que Xirau faci constar el naixement d'aquest poema com un acte radical d'«inspiració», d'exigència interna, perquè justament la raó ardent estudiada a «Graons» havia de desembocar en un poema d'inspiració bíblica com «L'Anyell».

«Dit i descrit» (1983) és fins ara el darrer llibre publicat per Ramon Xirau als Països Catalans i, certament, el més desigual. Dividit en cinc apartats: «Imatges», «Viatges», «Memòria», «L'Anyell», i «Dit i descrit», ens ocuparem aquí del que ens sembla més important: «L'Anyell», i deixarem als especialistes en literatura l'estudi dels altres apartats als quals no voldríem amagar, però, una crítica. En aquest últim llibre Xirau recull materials de procedència molt diversa: des de poemes fets amb ocasió d'un viatge per Europa, a textos referits a la seva situació familiar. Aquests darrers ens semblen massa íntims i els primers excessivament vinculats a una tradició cultural. Poemes com «Delphi» o «Santorini» haurien pogut anar més enllà de la descripció del ja sabut (l'auriga i l'explosió volcànica) per endinsar-se en un projecte de més volada.

La crítica, però, no pot amagar l'extraordinària importància del poema «L'Anyell» que justifica, per ell sol, tot el llibre. Pel que aporta de reflexió sobre un tema bíblic (*Apocalipsi*, 15-21) el text és ja inusual en la poesia catalana contemporània que, enjugassada encara en sobrerrealismes epigonals, sembla abandonar els temes religiosos a un verdaguerianisme passat d'osques

o a formulacions de pseudopoesia civil. «L'Anyell», com és sabut, constitueix la imatge del triomf de la divinitat sobre el pecat. Per a sant Joan de Patmos, l'Anyell té una funció simbòlica: representa el Crist i la puresa del món nou construït sobre les runes de la devastada Babilònia/Roma.

La «mare de les prostitutes i les abominacions de la terra» (*Ap.*, 17, 5) és destruïda entre els plors dels reis, els comerciants i els qui s'havien enriquit amb la seva opulència. S'inicia ara el regne de l'Anyell diví que fa nocces amb la seva església, la nova Jerusalem, per a obrir una nova època en què «les nacions caminaran amb la seva llum» (*Ap.*, 21, 24) mentre «creixerà l'arbre de la vida que fa fruit dotze vegades» (*Ap.*, 22, 2).

En un temps de baixa èpica i postcristianisme, l'anyell de Xirau no és, però, el triomfador del pecat. Fins als darrers versos no és possible intuir l'esperança de la reconciliació i el retrobament amb la divinitat redentora. Cal passar, abans, per l'experiència de la mort, que és també, com en Maragall i Salvat, «major naixença». La lluita entre la bèstia Babilònia que:

s'ajau obscena en el pou de la fosca,
feixuga fosca devoradora d'aus,
dels deserts dels deserts, d'espases molt poc
[útils
(IV)]

i l'anyell còsmic que descobrim:

ara que les esferes viren, ara que giren
els astres i les fulles,
de la Vida
(II)

té com a conclusió el triomf de la vida més plena:

en els raïms
del port
(VII)

En l'afirmació del triomf final de la vida i en la morosa descripció de la mort —fins de la ben inútil de la noia de «ventre un xic Cranach» (V), plana una concepció de la poesia que enllaça directament amb la raó ardent. El devesall de mots compostos nous de trinca tenen

en mans del poeta una expressivitat nova i potenciadora; la mort, dita un xic en l'escola formal del gran José Gorostiza de «Muerte sin fin», no s'acaba en el pessimisme del mexicà («Anda putilla del rubor helado/ anda, vámonos al diablo»), sinó en la confiança de la vida, gran afirmadora, expressada en trets de gran vigor líric:

Les gavines onades, blanques llums
d'ales i veles núvols, castelleres
s'esfonsen blau endins,
giravolt, girafflor, d'ocells blancs, d'ocells
[blancs
(VII)]

A diferència de Gorostiza («lleno de mí, sitiado en mi epidermis/por un dios inasible que me ahoga,/mentido acaso»), Xirau és l'home de la confiança, esfereït pel combat entre potències que se li escapen:

mosseguen ombres, entremosseguen, llisquen
tempestes de foc roig sense caliu
i ens volen mort, eterna mort, eterna:
cercle d'eternitat, malbec i mort.

(I)

Xirau alimenta amb raó ardent una fe que el duu a la valoració d'una natura i d'un ésser que, finalment alliberats de la contingència per la mort i la resurrecció de la vida, apareixen com a sentit de la història i del gaudi. A la fi el viatge no haurà estat inútil: haurà permès de retrobar no tan sols la cançó que canta en cada bri de cosa, sinó encara més: la identitat del poeta amb la cançó i la cosa.

Y así, aquel que distraídamente salió un día de las aulas, acaba encontrándose por puro presentimiento recorriendo bosques de claro en claro, tras del maestro que nunca se le dio a ver: el Único que pide ser seguido y luego se esconde detrás de la claridad. Y al perderse en esa búsqueda, puede dársele el que descubra algún secreto lugar en la bondanada que recoja al amor herido, herido siempre, cuando va a recogerse. («Claros del bosque», María Zambrano.)

Ramon Alcoverro

Arxiu de Textos Catalans Antics. Anuari per a l'edició i estudi de textos catalans anteriors al segle XIX. Director: Josep Perarnau. Secretari: Jaume de Puig. Editat per: Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona. 24 × 17 cm. Volum I, 1982, 520 pp.; volum II, 1983, 676 pp. (Sigla: ATCA).

L'ATCA és una publicació catalana nova, de periodicitat anual, que compta fins al moment present amb dos volums, corresponents als anys 1982 i 1983 —a hores d'ara, novembre de 1984, deu estar a punt de sortir el tercer—, destinada, tal com es diu en la presentació del primer número, «a edicions, estudis i exposicions de ciència positiva, sense però excloure d'altres tipus de recerca, entorn d'obres d'autors catalans anteriors al segle XIX, qualsevol que sigui la llengua en la qual foren escrites». Hi caben també «d'altres aportacions que hi facin referència, com és ara descripcions de documents, d'incunables i de llibres antics, notícies sobre obres o llurs fonts, sobre copistes o els seus obradors, sobre la lletra o la seva evolució, i sobre impressors, bibliògrafs, llibreters, marxants de llibres i biblioteques», així com també «sobre institucions pedagògiques antigues», de tota l'àrea lingüística catalana i, quan calgui, de «tot el conjunt de regnes i terres que formaren part de la corona catalano-aragonesa».

Es tracta, doncs, d'un projecte ambiciós de «recerca cultural bàsica», encaminat a aconseguir l'inventari, la preservació i la publicació del nostre patrimoni documental, per tal d'evitar-ne la dispersió i la pèrdua, i també, és clar, perquè no dormi ignorat pels estudiosos del nostre passat, tant de l'època medieval com del període de la «decadència». Aquest esforç de recuperació de textos s'insereix en una tradició que compta, d'ençà de la Renaixença, amb noms il·lustres, com Milà i Fontanals, Rubió i Ors, Marià Aguiló, Jeroni Rosselló, Mateu Obrador, Salvador Galmés, Amadeu Pagès, Ramon Miquel i Planas o Josep M. de Casacuberta. Però una de les novetats de l'ATCA és que no es limita als textos literaris, sinó que persegueix tota mena de documents: filosòfics, teològics, històrics, jurídics, mèdics, etc. Un camp immens i gairebé inexplorat, fora del cas de grans figures com Ramon Llull o Arnau de Vilanova (i encara!).